

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

GIREIDI YA 12

TSHIVENDA LUAMBO LWA HAYANI (HL)

BAMMBIRI LA VHURARU (P3)

LARA 2022

TSUMBANDILA YA U MAKA

MARAGA: 100

Tsumbandila iyi ya u maka i na masiatari a 13.

MAFHUNGO THANGELI O LIVHISWAHO KHA MUTOLI/MUMAKI

Musi vha tshi tola/maka mushumo wa mulingiwa, zwi tevhelaho ndi zwiwe zwa zwine zwa tea u dzhielwa nzhele musu vha tshi shumisa rubriki:

- Ndeme ya vhupulani, mvetamveto, u vhalulula na u dzudzanya zwo bveledzwaho kha tshibveledzwa tsha u fhedzisela tsho nekedzwaho.
- U dzhiela nzhele u riwala hu re na ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele hu tshi katelwa na redzhihara, tshitaila na thouni – nga maanda ho sedzeswa KHETHEKANYO YA B.
- Girama, mupeleto na zwiga zwa u vhala.
- Zwivhumbeo zwa luambo, hu tshi katelwa na luambo lwa vhudzivha/kuambebe.
- Munanguludzo wa maipfi na luambo lwa maambebe.
- Kufhatelwe kwa mafhungo.
- Kuvhekanyelwe na kufhatelwe kwa dziphara.
- Kuthathuvhelwe kwa thoho sa zwo taniwaho nga zwi re ngomu/zwo faredzwaho: mvulatswinga, kubveledzelwe kwa mihumbulo na magumo.

MAHUMBULWA MALUGANA NA KUMAKELE/KUTOLELE**KHETHEKANYO YA A: MAANEA**

Kha vha sedze KHETHEKANYO YA A: Rubriki ya u Tola/Maka Maanea i wanalaho kha masiatari a 11 –12.

KHRITHERIA DZI SHUMISWAHO KHA U TOLA /MAKA	
KHRITHERIA	MARAGA
ZWI RE NGOMU NA VHUPULANI	30
LUAMBO, TSHITAILA NA U DZUDZANYA	15
TSHIVHUMBEO	5
THANGANYELO	50

1. Kha vha vhale maanea othe vha kone u livhanya na/nanguludza khathegori yo teaho mafhungo aya zwi tshi kwama ZWI RE NGOMU NA VHUPULANI.
2. Kha vha dovhe hafhu u vhala maanea vha nanguludze/livhanye hafhu na khathegori yo teaho mafhungo ayo zwi tshi kwama LUAMBO, TSHITAILA NA U DZUDZANYA.
3. Kha vha dovhe hafhu u vhala maanea vha koneha u nanguludza/livhanya na mafhungo ayo zwi tshi kwama TSHIVHUMBEO.

KHETHEKANYO YA B: ZWIBVELEDZWA ZWA VHUDAVHIDZANI

Kha vha sedze **KHETHEKANYO YA B: Rubriki ya u Tola/Maka Zwibveledzwa zwa Vhudavhidzani** i re kha siatari la 13.

KHRITHERIA DZI SHUMISWAHO KHA U TOLA /MAKA	
KHRITHERIA	MARAGA
ZWI RE NGOMU, VHUPULANI NA TSHIVHUMBEO	15
LUAMBO, TSHITAILA NA U DZUDZANYA	10
THANGANYELO	25

1. Kha vha vhale tshibveledzwa tshothe vha kone u livhanya na/nanguludza khathegori yo teaho mafhungo ayo zwi tshi kwama ZWI RE NGOMU, VHUPULANI NA TSHIVHUMBEO.
2. Kha vha dovhe hafhu u vhala tshibveledzwa vha nanguludze/livhanye hafhu na khathegori yo teaho mafhungo ayo zwi tshi kwama LUAMBO, TSHITAILA NA U DZUDZANYA.

KHA VHA PFESESE:

- Zwivhumbeo zwo fhambanaho zwa zwibveledzwa zwa vhudavhidzani zwi funzwa zwo livhiswa kha maitele a zwino a u linga.
- Izwi zwi tea u dzhielwa ntha musi hu tshi tolwa tshivhumbeo.
- Kha vha nee maraga kha tshivhumbeo tsho teaho/tshone.
- Kha vha sedzese kuvhekanyelwe/kukumedzelwe kwone kwo teaho musi hu tshi nwalwa tshibveledzwa tshiwe na tshiwe.

KHETHEKANYO YA A: ZWIBVELEDZWA ZWA VHUSIKI (MAANEA)**MBUDZISO YA 1****ADENDAMU**

- Mbuno dzo newaho fhasi ha thoho inwe na inwe kha iyi adendamu dzi thuse fhedzi sa tsumbandila/gaidi kha vhamaki/vhatoli.
- Hu tea u newa tshikhala/thendelo ya u dzhiela nthanda ndila ine mulingiwa a thathuvhisa zwone/ngayo thoho, naho zwi tshi nga vha zwo fhambani na izwo zwo newaho kha idzo mbuno kana na mihumbulo/kuvhonele kwa vhone mutoli/mumaki.

1.1 Duvha ilo ndo tasulula na zwa mbiluni nge nda mu fulufhela.

Tsumbo ya zwine mulingiwa a nga dadamala khazwo musa a tshi niwala maanea awe:

- Mulingiwa u niwala nga ha muthu/khonani ye a vha o i fulufhela kha mafhungo, yone ya ambulula.
- A nga di dovha a niwala nga ha zwithu zwe zwa toda u mu dzhenisa khomboni nga u amba zwiphiri zwawe.
- Maanea aya u tea u a niwala nga ndila ya u tou anetshelela.
- Fhedzi arali mulingiwa a niwala luwe lushaka lwa maanea ane ra pfa a tshi fusha thoho ye a newa, ha newi ndatiso.
- Maanea awe kha vhe na mathomo, mutumbu na magumo zwi fushaho. [50]

1.2 Nangoho izwi ndi hone u maandafhadzwa ha vhaswa.

Tsumbo ya zwine mulingiwa a nga dadamala khazwo musa a tshi niwala maanea awe:

- Mulingiwa u tea u niwala nga ha zwivhuya zwine zwa nga diswa nga u maandafhadzwa ha vhaswa. Kha fhe na tsumbo ya zwithu zwi maandafhadzaho vhaswa.
- Mulingiwa u tea u sumbedza zwine zwa tea u itwa malugana na u maandafhadza vhaswa.
- Mulingiwa kha sumbedze zwivhuya na vhudziki zwine zwa wanala nga u maandafhadza vhaswa kha masia othe.
- Maanea awe kha vhe na mathomo, mutumbu na magumo zwi fushaho.
- Arali mulingiwa a niwala nga lushaka luwe na luwe lwa maanea o livhanaho na iyi thoho, u tea u avhelwa maraga dzi yelanaho na zwe a niwala. [50]

1.3 Hezwi, zwi nkhubudza ngeletshedzo dza vhubali dza makhulu wanga.

Tsumbo ya zwine mulingiwa a nga dadamala khazwo musu a tshi n̄wala maanea awe:

- Mulingiwa u tea u n̄wala nga ngeletshedzo dza vhubali dze a dzi wana kha makhulu wawe.
- U tea u sumbedza zwe a guda zwi bvaho kha makhulu wawe.
- Maanea awe kha vhe na mathomo, mutumbu na magumo zwi fushaho.
- Arali mulingiwa a n̄wala nga lushaka lūwe na lūwe lwa maanea o livhanaho na iyi thoho, u tea u avhelwa maraga dzi yelanaho na zwe a n̄wala.

[50]

1.4 Tshelede ndi shothodzo na tshikhukhuliso vhubshiloni ha vhagudi.

Tsumbo ya zwine mulingiwa a nga dadamala khazwo musu a tshi n̄wala maanea awe:

- Mulingiwa u tea u thoma nga u talutshedza thoho.
- U tea u n̄wala nga zwivhuya zwine tshelede ya disa/bvedza vhubshiloni ha muswa.
- U tea u dovha hafhu a n̄wala nga ha zwithu zwi si zwavhubi zwine tshelede ya disa/bvedza vhubshiloni ha muswa.
- Mulingiwa u fanela u sumbedza magumo a siaho muvhali a tshi divha zwine ene mulingiwa a imela zwone, fhedziha afha ri lavhelela u pfa masia othe.
- Maanea awe kha vhe na mathomo, mutumbu na magumo zwi fushaho.
- Arali mulingiwa a n̄wala nga lushaka lūwe na lūwe lwa maanea o livhanaho na iyi thoho, u tea u avhelwa maraga dzi yelanaho na zwe a n̄wala.

[50]

1.5 Ndi khwine vhaswa vho dihwalaho vha tshi guda vhe hayani u fhirisa u guda vhe zwikoloni.

Ni nga ima kana na hanedzana na likumedzwa ili.

Tsumbo ya zwine mulingiwa a nga dadamala khazwo musu a tshi n̄wala maanea awe:

- Mulingiwa u tea u thoma nga u talutshedza thoho iyi a dovha hafhu a sumbedza na khaedu dza u dihwala ha vhaswa musu vhe zwikoloni.
- Kha sumbedze nga mbuno dzo dziaho dza sia line a khou ima nalo nga ha u dihwala ha vhaswa musu vhe zwikoloni, na zwiwe.
- Maanea awe kha vhe na mathomo, mutumbu na magumo zwi fushaho.
- Arali mulingiwa a n̄wala nga lushaka lūwe na lūwe lwa maanea o livhanaho na iyi thoho, u tea u avhelwa maraga dzi yelanaho na zwe a n̄wala.

[50]

1.6 Mvelele i fhaṭa mvumbo kwayo kha nyaluwo ya vhana.

Tsumbo ya zwine mulingiwa a nga dadamala khazwo musu a tshi n̄wala maanea awe:

- Mulingiwa u tea u n̄wala a tshi sumbedza ndeme ya mvelele kha nyaluwo ya vhana.
- Mulingiwa u tea u sumbedza zwivhuya zwine zwa d̄iswa nga mvelele hu tshi katelwa na mikhwa kha vhana.
- Maanea aya a tea u n̄walwa nga nd̄ila ya u tou anetshela.
- Maanea awe kha vhe na mathomo, mutumbu na magumo zwi fushaho.
- Fhedzi arali mulingiwa a n̄wala luñwe lushaka lwa maanea ane ra pfa a tshi fusha thoho ye a n̄ewa, ha n̄ewi ndat̄iso.

[50]

KHA VHA PFESESE: Hu tea u vha na vhut̄umani vhukati ha maanea na tshifanyiso tsho nangwahō.

1.7 Tshifanyiso

Tsumbo ya zwine mulingiwa a nga dadamala khazwo musu a tshi n̄wala maanea awe:

- Mulingiwa u tea u n̄ea thoho yo teaho ya maanea awe.
Tsumbo: **Maanda nga u pfana ...**
- U ya nga ha itshi tshifanyiso, mulingiwa a nga anetshela/buletshedza/ nga vhut̄hogwa ha nyandano vhutshiloni.
- Kha sumbedze zwivhuya zwa nyandano vhathuni.
- U tea u sumbedza zwivhuya zwine vhathu vha nga zwi swikelela nga nthani ha nyandano.
- Maanea awe kha vhe na mathomo, mutumbu na magumo zwi fushaho.
- Arali mulingiwa a n̄wala nga lushaka luñwe na luñwe lwa maanea o livhanaho na itshi tshifanyiso, u tea u avhelwa maraga dzi yelanaho na zwe a n̄wala.

[50]

1.8 Tshifanyiso

Tsumbo ya zwine mulingiwa a nga dadamala khazwo musu a tshi n̄wala maanea awe:

- Mulingiwa u tea u nea thoho yo teaho ya maanea awe.
Tsumbo: **Mutsiko wa mushumo.**
- U ya nga ha itshi tshifanyiso, mulingiwa a nga anetshela/buletshedza/vhuisa muhumbulo nga ha mitsiko ine vhashumi vha tangana nayo musu vhe mishumoni.
- Mulingiwa a nga dovha a n̄wala nga ha u kondelwa musu muthu a tshi shuma e fhasi ha mutsiko.
- Kha sumbedze zwivhangis zwa mitsiko na uri zwi nga kundwa hani.
- Maanea awe kha vhe na mathomo, mutumbu na magumo zwi fushaho.
- Arali mulingiwa a n̄wala nga lushaka luñwe na luñwe lwa maanea o livhanaho na itshi tshifanyiso, u tea u avhelwa maraga dzi yelanaho na zwe a n̄wala.

[50]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA A: 50

KHETHEKANYO YA B: ZWIBVELEDZWA ZWA VHUDAVHIDZANI

MBUDZISO YA 2

ADENDAMU

Vhalingiwa vha lavhelelwa u fhindula mbudziso mbili kha dzo nekedzwaho. Vhulapfu ha phindulo vhu vhe maipfi a u bva kha a 180 u swika kha a 200 ho sedzwa mutumbu fhedzi. Luambo, redzhistara, tshitaila na thouni zwi tea u livhanywa na nyimele.

2.1 VHURIFHI HA TSHIOFISI (FOMALA)

Zwi re ngomu na Tshivhumbeo:

- Ri lavhelela ndivhuho yo livhiswaho kha vha Muhasho wa Pfunzo.
- Diresi mbili (ya muñwali na ya muñwalelwa).
- Diresi ya u thoma (i tea u ñwalwa datumu nga vhudalo).
- Diresi ya vhuvhili (i thoma nga mufari wa tshiimo sa 'Muñwaleli' kana 'Mulanguli').
- Theshano: Ndaa/Aa.
- Thoho ya mafhungo (i tea u ñwalwa nga madanzi kana ya talelwa arali yo ñwalwa nga maledere matuku).
- Mutumbu. Hu ñwalwa ndivhuho nga vhudalo.
- Nyonesano kana phendelo.
- Magumo (muñwali u ñwala tshifani na dzina/inishiala)
- Tsaino ya muñwali.

[25]

2.2 ATHIKILI YA GURANNDÄ

Zwi re ngomu na tshivhumbeo:

- Athikili iyi i tea u faredza nyimele ya gomelelo le la vha hone khathihi na tshinyalelo ye ya vhangwa nga mvula dza mibvumbi.
- Thoho i kungaho/i takadzaho.
- Thoho i tevhelwa nga dzina la muñwali.
- Mvulatswinga: Ndi hune muñwali a divhadza fhungo line a toda u amba nga halo. U sumbedza ndila ye gomelelo la vhaisa lushaka ngayo na tshinyalelo ye mvula ya disa.
- Mutumbu: Hu tandavhudzwa masiandaitwa a gomelelo na a mvula dza mibvumbi, nz.
- Tshitaila tshi nga vha tsha mbuletshedzo, tshi shumisaho figara dza muambo na zwi tokonyaho mihumbulo ya vhavhali.
- Madzina, fhethu, zwifhinga, vhuimo na zwiñwe zwa ndeme zwi tea u netshedzwa/buletshedzwa kha athikili.
- Phendelo: Ndi hune mafhungo a vhiniwa hone.

[25]

2.3 NGANEAVHUTSHILO YA MUFU

Zwi re ngomu na Tshivhumbeo:

- Mulingiwa u tea u tana dzina na tshifani zwa mufu, fhethu he a bebelwa hone, ḍuvha l̄a mabebo khathihi na madzina a vhabebi.
- Zwe zwa swikelelwa zwa ndeme: U d̄idzhenisa kha zwa u shomedza lushaka nga nd̄ivho ya zwa mvelele na vhubvo havho, nz.
- Nganeavhutshilo iyi i tea u dovha hafhu a bvisela khagala vhuḍikumedzeli ha mufu kha zwa mvelele na sialala/d̄ivhazwakale.
- Tshivhangi tsha lufu, tshifhinga tsha u lwala na fhethu he mufu a lovhela hone.
- Zwine mashaka na dzikhonani vha d̄o mu humbula ngazwo.
- Mashaka e mufu a a sia.
- U dzheniswa ha milaedza ya ndiliso/zwikhoḍo u bva kha muṭa, nz.

[25]

2.4 IMEILI

Zwi re ngomu na Tshivhumbeo:

- Imeili i tea u t̄ut̄uwedza muzwala wa muṅwali u d̄idzhenisa kha dzangano l̄a lushaka.
- Mvulatswinga: Vhubvo, vhuyo na t̄hoḥo.
D̄iresi ya imeili ya muthu ane a khou rumela.
D̄iresi ya imeili ya muṭanganedzi (i nga rumelwa muthu muthihi kana vhanzhi).
- Tshibogisi tsha t̄hoḥo tshi tendela u dzhenisa mutaladzi muthihi wa mafhungothangeli.
- Mutumbu: Mulaedza wa imeili u ṅwalwa nga vhuḍalo.
- Magumo: Madzina a muṅwali.

[25]

2.5 MUFHINDULANO

Zwi re ngomu na Tshivhumbeo:

- Mufhindulano uyu u tea u d̄isendeka kha nyambedzano vhukati ha muṅwali na murathu wawe a tshi khou mu sengisa kha thundu ya lufherani lwawe ye a wana i songo dzudzana nga nd̄ila yone.
- T̄hoḥo: Kha i vhe ye a randelwa yone nga mbudziso.
- Mvulatswinga: Kha hu t̄anwe nyambedzano vhukati ha vhatu vhavhili.
- Mutumbu: Kha hu ṅekedzwe nyimele.
- Kha hu bviselwe khagala u sengiswa ha murathu nga mu muṅe wa thundu, na zwiṅwe zwo swikelelwaho.

- Hu n̄waliwe madzina a vhabvumbedzwa u ya kha tshamonde tsha siatari. Hu shumiswe kholoni u bva kha dzina la muambi/mubvumbedzwa. Hu pfukwe mutaladzi u bva kha uno muambi u ya kha a tevhelaho. Hu rekhodiwe u fhindulana nga u sielisana u bva kha kuvhonele kwa muambi. Mafhungo a tea u thoma phanda ha hune dzina la guma hone, zwo khethekanywa nga kholoni. Ngeletshedzo kha vhalingiwa zwi tshi kwama kuambe kana nyito zwi tea u sumbedzwa ngomu zwitangini musi maipfi a sa athu u buletshedzwa.
- Magumo: Muñwali a nga pendela nga u netshedza kana u amba zwiñwe zwa u vhina mafhungo awe o zwi vhea ngomu zwitangini. [25]

2.6 RIVIYU

Zwi re ngomu na Tshivhumbeo:

- Riviya iyi i tea u tana holo yo fhatululwaho i no khou rivuwiwa ine ya khou livhiswaho kha vha ha Masipala.
- Mvulatswina: U thathuvha holo i no khou rivuwiwa.
- Mutumbu: Mafhungothangeli sa lushaka lwa tshifhato/u farelwa ha mitangano/zwimvumvusi na zwiñwe.
- Thalutshedzo ya holo: Hu nekedzwa manweledzo nga ha holo.
- Makumedzwa: U nekedza kufhatululelwe kwa holo u ya nga kuvhonele kwa musedzulusi.
- Hu shumiswa luambo lwa tshifhinga tsha zwino.
- Divhaipfi i vhe i gobolaho, i sumbedzaho kufhatululelwe kwa holo iyi.
- Magumo: U nweledza mawanwa. [25]

THANGANYELO YA KHETHEKANYO YA B: 50
MARAGAGUTE: 100

PFESANI:

- Tshifhinga tshothe vha tshi tola maanea a vhusiki, vha tea u shumisa rubriki iyi (BAMMBIRI LA VHURARU).
- Maraga dza 0–50 dzo khethekanywa dza bva zwipida zwanu (5) zwi hulwane zwa thalusamaimo.
- Kha khritheria dzi angaredzaho Zwi re Ngomu, Luambo na Tshitaila, tshiwe na tshiwe tsha izwo zwipida zwa thalusamaimo tsho khethekanywa tsha bva zwipida zwi vhihi: tshipida tsha ntha na tsha fhasi, tshiwe na tshiwe tshazwo tsho faredza maraganyangaredzi dzo tshi teaho u ya nga u tevhekana hazwo.
- Tshivhumbeo tshone a tshi kwamei nga heyi khethekanyo ya maimo a ntha na a fhasi.

KHETHEKANYO YA A: RUBRIKI YA U TOLA/MAKA MAANEA A LUAMBO LWA HAYANI [MARAGA 50]

Khriteria		Zwa nthesa	Tshikili tshone	Vhukoni ha vhukati/vhu fushaho/ho linganelaho	Vhukoni ha fhasi	U sa kona
ZWI RE NGOMU NA VHUPULANI (Zwo riwaliwaho na mihumbulo) Nzudzanyo ya mihumbulo na vhupulani/ U dzhiela nzhele ndivho, vha tangananedzaho mafhungo na nyimele MARAGA 30	Maimo a ntha	28–30	22–24	16–18	10–12	4–6
		-Mihumbulo i gobolaho/tokonyaho i sa vhambedzwi/lavhelelwiho -Mihumbulo ya vhuṭali, i tokonyaho nahone yo vhibvaho -Zwo dzudzanywa nahone zwa dovha zwa lunzhedzana tshidele lwa tshothe, hu tshi katelwa marangaphanda, mutumbu na magumo/mupendelo	-Phindulo yo lundwa tshidele vhukuma -Zwi yelana tshothe na thoho nahone zwa takadza -Hu na vhuṭanzi ha mihumbulo yo vhibvaho -Zwo dzudzanywa nahone zwa dovha zwa lunzhedzana tshidele lwa tshothe, hu tshi katelwa marangaphanda, mutumbu na magumo/mupendelo	-Phindulo i fushaho -Mihumbulo yo lunzhedzana lwo linganelaho nahone zwi a tendisea -Zwo dzudzanywa nahone zwa dovha zwa lunzhedzana lwo linganelaho/lu fushaho, hu tshi katelwa marangaphanda, mutumbu na magumo/mupendelo	-Phindulo i shaedzaho ndunzhendunzhe -Mihumbulo yo vhilinganaho, nahone i si na vhusiki ha muṅe -Vhuṭanzi vhu si gathi ha nzudzanyo na u lunzhedzana zwo teaho	-Phindulo yo polikaho tshothe -Mihumbulo yo tangananaho nahone i si na sia -Ndi phambananadzo, zwo sokou dovhololwa -A zwo ngo dzudzanywa nahone a zwi na ndunzhendunzhe
	Maimo a fhasi	25–27	19–21	13–15	7–9	0–3
		-Ndi zwa nthesa, fhedzi zwo ri shaedzinyana musutshelo wa maanea o lundwaho tshidele lwa tsho thetsho the -Mihumbulo yo vhibva ya lundwa lwa vhuṭali -Zwo dzudzanywa nahone zwa dovha zwa lunzhedzana tshidele lwa tshothe, hu tshi katelwa marangaphanda, mutumbu na magumo/mupendelo	-Zwo lundwa tshidele -Mihumbulo i yelanaho, i takadzaho -Zwo dzudzanywa nahone zwa dovha zwa lunzhedzana zwavhuḍi, hu tshi katelwa marangaphanda, mutumbu na magumo/mupendelo	-Phindulo i a fusha fhedzi hu na vhuṭudzetudze huiwe vhu khakhisaho muṭoḍo -Mihumbulo yo dzudzanywa lwa ndinganelo nahone i a tendisea -Hu na huiwe u fusha ha nzudzanyo na ndunzhendunzhe, hu tshi katelwa marangaphanda, mutumbu na magumo/mupendelo	-Phindulo yo anzaho u sa yelana ha mafhungo -Mihumbulo i vho sumbedza u liana na u ḍaḍisa -U shaedza vhuṭanzi ha nzudzanyo na ndunzhendunzhe zwo teaho	-A hu na ndingedzo ya u fhindula thoho/mbudziso -U polika tshothe na u sa tsha tea lwa tsho the -A zwi na sia nahone zwo vhilingana

KHETHEKANYO YA A: RUBRIKI YA U TOLA/MAKA MAANEA A LUAMBO LWA HAYANI [MARAGA: 50] (i ya phanda)

LUAMBO, TSHITAILA & U DZUDZANYA Thouni, redzhistara na divhaipfi zwo tea ndivho/zwiitei na nyimele. Munanguludzo wa maipfi. Kushumisele kwa luambo na milayo, zwiiga zwa u vhala, girama, mupeleto.	Maimo a nthā	14–15	10–11	6–7	2–3	0
		-Thouni, redzhistara, tshitaila na divhaipfi zwo tea tshothe tshothe ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele. -Luambo ndi lwa vhudifhulufheli ha nthesa, lu nyanyulaho tshothe. -Lu a gobola, nahone lwo pfuma u dzangelwa ha thouni -A hu na vhukhaki ha girama na mupeleto -Lwo lundwa nga tshikili tsha mathakhenithakheni.	-Thouni, redzhistara, tshitaila divhaipfi zwo tea vhukuma ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele. -Luambo lu a tokonya, nahone thouni yo shumiswaho ndi i nyanyulaho. -Hunzhi a hu na vhukhaki ha girama na mupeleto. -Lwo lundwa tshidele vhukuma .	-Thouni, redzhistara, tshitaila divhaipfi zwo tea ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele. -U shumiswa ho teaho ha luambo u bvedza thalutshedzo. -Thouni yo tea -U pfumiswa ha luambo ho shumiswa u khavhisa zwi re ngomu.	-Thouni, redzhistara, tshitaila divhaipfi zwo tea zwituku ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele. -Ho shumiswa luambo lwa mutheo/fhasi -Thouni na kushumisele kwone kwa maipfi a zwo ngo tea -Divhaipfi ndi yo shayedzaho vhukuma.	-Luambo a lu pfali -Thouni, redzhistara, tshitaila divhaipfi a zwo ngo tea ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele. -U hotefhala ha divhaipfi zwo anzesa lune u pfala ha mafhungo zwa si tsha konadzea na kathihi/ zwa vho konda vhukuma/tshothe.
MARAGA: 15	Maimo a fhasi	12–13	8–9	4–5	0–1	
		-Luambo ndi lwa nthā vhukuma -Lu a gobola, nahone lwo pfuma u dzangelwa ha thouni. -A hu na vhukhaki ha girama na mupeleto. -Lwo lundwa nga tshikili tsha mathakheni.	-Luambo lu a kunga na u nyanyula -Thouni ndi yo teaho, i nyanyulaho -Vhukhaki vhutuku ha girama na mupeleto -Zwo lundwa tshidele vhukuma	-U shumiswa ha luambo ho linganelaho, fhedzi hu tshi di vha na vhududzetudze -Huniwe u shumiswa ha luambo ho teaho nga u angaredza, fhedzi u dzangelwa ha luambo ndi ha fhasi.	-Luambo lwo shumiswa lwa u sa kona -A hu na kana hu tou vha na zwitukutuku zwi sumbedzaho muvanganyo wa mafhungo/mitala. -Divhaipfi yo hotefhala lwa tshothe.	
TSHIVHUMBEO Zwiitalusi zwa tshibvedzwa. Kubvedzelwe kwa phara na tshivhumbeo tsha mafhungo/mitala.		5	4	3	2	1
		-Kubvedzele kwa thoho kwa nthesa -Vhudodombedzi ha mathakhenithakheni -Mafhungo/mitala, phara zwo fhatwa na u lundwa lwa nthesa tshotheshothe.	-Kubvedzele kwa thoho kwo lunhedzanaho -Vhudodombedzi ha thoho hu pfadzaho -Mafhungo/mitala, phara zwo vangwa lu pfadzaho.	-Kubvedzele kwa thoho na vhudodombedzi zwo tea -Mafhungo/mitala, phara zwo fhatwa lu fushaho -Maanea o di faredza zwi pfadzaho/tendiseaho.	-Dziinwe mbuno ndi dzi pfadzaho -Mafhungo/mitala na phara zwi di vha na vhukhaki -Fhedzi maanea a tsha di pfala naho hu na vhukhaki.	-Hu na u shaedza ha mbuno dzo teaho -Mafhungo/mitala na phara zwo dala vhukhaki -Maanea ha na mudzio/ha pfadzi.
MARAGANYANGAREDZI		40–50	30–39	20–29	10–19	0–9

KHETHEKANYO YA B: RUBRIKI YA U TOLA ZWIBVELEDZWA ZWILAPFU ZWA VHUDAVHIDZANI [MARAGA: 25]

Khritheria	Zwa nthesa	Tshikili tshone	Vhukoni ha vhukati/ho linganelaho/vhu fushaho	Vhukoni ha fhasi	U sa kona
ZWI RE NGOMU, VHUPULANI NA TSHIVHUMBEO Zwo riwaliwaho na mihumbulo Nzudzanyo ya mihumbulo na vhupulani U dzhiela nzhele ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele Phindulo na mihumbulo Nzudzanyo ya mihumbulo na vhupulani U dzhiela nzhele ndivho, vha tangedzaho mafhungo na tshivhumbeo/milayo na nyimele MARAGA 15	13–15 -Phindulo ndi ya mathakhetakheni, i sa vhambedzwi -Mihumbulo ya vhuṭali, yo vhibvaho -Ndivho yo tandavhuwaho tshothe ya zwiṭalusi zwa lushaka lwa tshibveledzwa -Kuiwalele kwo tou fombe kha sia lone -Zwi re ngomu na mihumbulo zwo lunzhedzana -Zwo tandavhudzwa lwa tshothe, zwidodombedzwa zwothe zwi tikedza thoho -Tshivhumbeo ndi tshonetshone tsho teaho tshibveledzwa	10–12 -Phindulo ndi yavhudi vhukuma, i bvukululaho ndivho yo dziaho ya zwiṭalusi zwa lushaka lwa tshibveledzwa -O fara vhuṭala/sia lone -A hu na u polika -Zwi re ngomu na mihumbulo zwo lunzhedzana -Zwo tandavhudzwa lwa tshothe, zwidodombedzwa zwothe zwi tikedza thoho -Tshivhumbeo ndi tsho teaho naho hu na vhukhakhi vhuṭuku	7–9 -Phindulo ndi i fushaho/linganelaho vhukuma, i bvukululaho ndivho yo dziaho ya zwiṭalusi zwa lushaka lwa tshibveledzwa -Ho ngo tou fara vhuṭala hone tshothe lini – hu na u polika huiwe hu vhonealaho -Zwi re ngomu na mihumbulo zwo di lunzhedzana -Zwi riwe zwidodombedzwa zwi tikedza thoho -Nga u angaredza, tshivhumbeo ndi tshone, fhedzi hu na u polika huṭuku	4–6 -Phindulo ndi ya mutheo/fhasi, i bvukululaho ndivhonyana ya zwiṭalusi zwa lushaka lwa tshibveledzwa -Hu na u polika huiwe hu vhonealaho naho o fara vhuṭala -Zwi re ngomu na mihumbulo a zwo ngo tou farana tshothe lini -Zwidodombedzwa zwiṭuku zwi tikedza thoho -Hu na u shaedza hu vhonealaho ha kushumisele kwa milayo na tshivhumbeo -Thahelelo/U shaedza ndi hu soliseaho	0–3 -Phindulo i sumbedza u shaya ndivho ya zwiṭalusi zwa lushaka lwa tshibveledzwa -Thalutshedzo yo dzumbama, u polika ndi hu hulwane -A hu na u farana ha zwi re ngomu na mihumbulo -Zwidodombedzwa zwiṭuku zwi tikedza thoho -A ho ngo tevhedzwa milayo yone ya tshivhumbeo tsha tshibveledzwa
	9–10 -Thouni, redzhistara, tshitaila na divhaipfi, ndi zwi teaho lwa mathakhetakheni ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele -Girama ndi yoneyone nahone yo fhatwa tshidele -A hu na vhukhakhi	7–8 -Thouni, redzhistara, tshitaila na divhaipfi, ndi zwi teaho tshothe ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele -Nga u angaredza, girama ndi yone nahone yo fhatwa zwavhudi -Divhaipfi ndi yavhudi vhukuma -Hunzhi a hu na vhukhakhi	5–6 -Thouni, redzhistara, tshitaila na divhaipfi, ndi zwi teaho tshothe ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele -Hu na huiwe vhukhakhi ha girama -Divhaipfi i a fusha/linganela -Fhedzi vhukhakhi vhu re hone a vhu thithisi thalutshedzo	3–4 -Thouni, redzhistara, tshitaila na divhaipfi, ndi zwi teaho zwiṭuku ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele -Girama yo shaedza, i na vhukhakhi ho vhalaho -Divhaipfi ndi yo shaedzaho vhukuma -Thalutshedzo yo thithisea	0–2 -Thouni, redzhistara, tshitaila na divhaipfi, ndi zwi sa ananiho na ndivho, vha tangedzaho mafhungo na nyimele -Zwo dala vhukhakhi nahone zwo tangananana -Divhaipfi a i tei ndivho na kathihi -Thalutshedzo yo hotefhala tshothe
MARAGANYANGAREDZI	22–25	17–20	12–15	7–10	0–5